

УДК 347.77.338:43

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

ГМИРЯ Вікторія Петрівна,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та банківської справи
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: viktoryagmirya@ukr.net*

ТКАЧЕНКО Наталія Володимирівна,

*доктор економічних наук, професор,
заступник директора з навчальної роботи
Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
e-mail: tkachenko_nt@ukr.net*

Анотація. Досліджено теоретичні аспекти організації інноваційних механізмів фінансування аграрного виробництва України.

Визначено пріоритетні напрями залучення додаткових фінансових ресурсів в аграрне виробництво.

Запропоновано механізм залучення інноваційних джерел фінансування аграрного виробництва.

Ключові слова: банк, інновації, аграрне виробництво, ризик, механізм, кредит.

Аннотация. Исследованы теоретические аспекты организации инновационных механизмов финансирования аграрного производства Украины. Определены приоритетные направления привлечения дополнительных финансовых ресурсов в аграрное производство. Предложен механизм привлечения инновационных источников финансирования аграрного производства.

Ключевые слова: банк, инновации, аграрное производство, риск, механизм, кредит.

Постановка проблеми. Сучасне аграрне виробництво розвивається перш за все в напрямі підвищення ефективності виробництва аграрної продукції. Для цього потрібне стійке поєднання фінансово-економічних, правових та організаційних чинників з обов'язковим упровадженням інноваційної складової.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням кредитування аграрного виробництва займаються такі видатні вчені-економісти, як П. Саблук, Ю. Нестерчук, О. Непочатенко, О. Гудзь, П. Стецюк, В. Онегіна та низка інших. Однак на сьогодні залишається невирішеним питання інноваційних механізмів кредитування аграрного виробництва, які б дозволили в умовах пріоритетності напрямів розвитку галузей економіки забезпечити продовольчу безпеку країни і розвиток однієї з найважливіших галузей економіки України.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на постійне вдосконалення системи банківського кредитування аграрного виробництва, все ще залишаються невирішеними такі питання, як: розгляд кредитного процесу і проведення порівняльного аналізу механізму кредитування юридичних і фізичних осіб в аграрному виробництві, оцінка ефективності диференціації кредитних продуктів, розгляд перспектив розвитку інноваційних кредитних послуг і виявлення шляхів їх удосконалення в банківській системі України.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виявлення найбільш ефективних інноваційних шляхів розвитку кредитної політики і поліпшення якості кредитних послуг для аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу. Розвиток економіки країни і кожного регіону зокрема за-

лежить від ефективної взаємодії банківського сектору і суб'єктів господарювання. Економічний ріст стимулює кредитні установи до розширення обсягу і спектра послуг, упровадженню прогресивних технологій з підвищення якості банківського обслуговування. Банківська система є найважливішим інститутом, що забезпечує загальну стабільність і безпеку розвитку економіки регіону.

Наявна диференціація кредитного портфеля банків регіону за видами економічної діяльності викликана об'єктивними причинами: слабою виробничо-технічною базою аграрних виробників, високим рівнем морального і фізичного зносу техніки та обладнання, браком кваліфікованих трудових ресурсів, нерозвиненою інфраструктурою села, безробіттям. Зазначені проблеми прямо корелюються з вирішенням складних господарських завдань регіону, таких, як: нерозвинений банківський сектор, вимушений монополізм на ринку кредитування аграрного виробництва, неадаптована і необґрунтована законодавча база, невідпрацьована система субсидування процентної ставки за кредитами та ін.

Таким чином, вийшло замкнуте коло для аграрних виробників. Кредити залишаються непідйомними, а банки, з урахуванням ризиків ізростаючих обсягів простроченої заборгованості, найчастіше відмовляють їм у наданні позик.

Поряд із браком достатніх джерел і дієвих механізмів кредитування суб'єктів аграрного виробництва, для банків актуальною залишається проблема специфіки функціонування аграрного

виробництва, що притаманна цій галузі економіки. Основними ризиками для кредиторів та інвесторів в аграрному виробництві є:

- глобальний: історична обумовленість низької прибутковості аграрного виробництва; цінової диспаритет; велика залежність аграрного виробництва від природно-кліматичних умов та ін.;
- організаційно-технологічний: сезонна зайнятість; нерозвиненість інфраструктури ринку для реалізації продукції; недотримання технологічних регламентів виробництва; недовконалість управління;
- матеріально-технічний: низький рівень механізації виробничих процесів; недостатність освоєння науково-технічних досягнень;
- соціальний: нерівномірність розміщення трудових ресурсів по регіонах; відсутність соціальної інфраструктури, комплексного облаштування сільських територій;
- фінансово-економічний: недостатня державна підтримка аграрного виробництва; значний податковий тягар; брак кредитування за прийнятною процентною ставкою; істотні зміни структури оборотного капіталу аграрних виробників залежно від сезону [2]. Таким чином, наявні макроекономічні чинники і специфіка аграрного виробництва обмежують доступ виробників на ринок банківських кредитів.

Кредитна політика банку будується не на основі вивчення найбільш перспективних напрямів розміщення ресурсів, а направлена передусім на підтримку розвитку підприємницької діяльності аграрними виробниками (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості кредитування юридичних і фізичних осіб, які займаються аграрним виробництвом

Етапи кредитування	Юридичні особи	Фізичні особи
Оформлення заяви	Заяву оформлюють відповідно до Положення про кредитування відповідного банку і постанови НБУ № 23 від 25.01.2012, постанови НБУ № 168 від 10.05.2007. Сума кредиту надається в межах відповідного ліміту і перераховується на розрахунковий рахунок. Основним джерелом забезпечення кредиту є основні засоби, майбутній урожай	Заяву оформлюють відповідно до Положення про кредитування відповідного банку і постанови НБУ № 23 від 25.01.2012, постанови НБУ № 168 від 10.05.2007. Сума кредиту надається в межах відповідного ліміту і перераховується на розрахунковий рахунок або надається готівкою. Основним джерелом забезпечення кредиту є основні засоби, майбутній урожай
Опрацювання документів на оформлення кредиту	Проводиться відповідно до Положення про кредитування відповідного банку і постанови НБУ № 23 від 25.01.2012, постанови НБУ № 168 від 10.05.2007	Проводиться відповідно до Положення про кредитування відповідного банку і постанови НБУ № 23 від 25.01.2012, постанови НБУ № 168 від 10.05.2007

Етапи кредитування	Юридичні особи	Фізичні особи
Отримання висновку про можливість отримання кредиту	Проводиться відповідно до Положення про кредитування відповідного банку і постанови НБУ № 23 від 25.01.2012, постанови НБУ № 168 від 10.05.2007	Проводиться відповідно до Положення про кредитування відповідного банку і постанови НБУ № 23 від 25.01.2012, постанови НБУ № 168 від 10.05.2007
Розгляд документів кредитною комісією	Розгляд кредитною комісією головного офісу	Розгляд кредитною комісією головного офісу
Надання кредиту	Проводиться відповідно до Положення про кредитування відповідного банку і постанови НБУ № 23 від 25.01.2012, постанови НБУ № 168 від 10.05.2007	Проводиться відповідно до Положення про кредитування відповідного банку і постанови НБУ № 23 від 25.01.2012, постанови НБУ № 168 від 10.05.2007
Супроводження кредиту	Звіт про цільове використання, щомісячні фінансові звіти, податкові декларації, перевірка заставного майна, страхування заставного майна на основі діяльності фінансового супермаркету	Звіт про цільове використання, перевірка заставного майна, страхування заставного майна на основі діяльності фінансового супермаркету

Розглянувши умови кредитування фізичних і юридичних осіб, які займаються аграрним виробництвом, можемо стверджувати, що умови для юридичних осіб є суворішими, ніж для фізичних.

Усе це зумовлено фінансовим станом позичальника і напрямками залучення кредитів. Крім того, розглядається і питання застави.

Так, банк із забезпечення кредиту приймає під заставу ліквідне майно, але особливістю цього процесу буде вартість застави та її обсяг у порівнянні із заявленою сумою. Розвиток аграрного виробництва більшою мірою залежить

від доступності кредитних ресурсів. За останні чотири роки Черкаська область залучила пільгових кредитів в аграрне виробництво на суму більше ніж 120,3 млн грн.

У середньому, на одне виробництво залучено близько 5,7 млн грн, у той час як інші виробництва отримали менше ніж 1 млн грн або взагалі не отримували (табл. 2).

Надані пільгові кредити використовувалися для придбання пального і мастил (74 %), закупівлю захисту рослин (45 %), придбання посівного матеріалу (20 %) та інші цілі, пов'язані з аграрним виробництвом (16 %).

Таблиця 2

Стан фінансового забезпечення аграрного виробництва власними коштами Черкаської області у 2014—2017 роках

Райони	Роки	2014	2015	2016	2017
Городищенський		36,5	64,7	85,4	29,7
Драбівський		89,4	34,2	20,1	26,3
Жашківський		52,1	89,5	78,1	39,8
Звенигородський		25,1	60,2	74,5	18,6
Золотоніський		23,4	70,2	65,2	68,4
Кам'янський		13,5	37,1	56,3	28,3
Канівський		14,6	30,5	75,1	28,6
Катеринопільський		50,8	85,2	20,5	20,0
Корсунь-Шевченківський		69,8	90,4	41,6	43,6
Лисянський		52,3	96,5	52,1	50,4
Маньківський		51,0	80,5	76,9	72,4
Монастирищинський		98,7	42,3	23,5	32,5
Смілянський		10,8	30,8	68,2	80,4
Тальнівський		12,4	87,5	80,5	10,2
Уманський		53,5	35,4	95,2	85,6
Черкаський		96,4	26,3	70,5	80,4
Чигиринський		14,2	95,4	90,6	95,8
Чорнобаївський		55,1	32,5	48,4	12,4
Шполянський		23,1	85,4	12,0	22,4

Комерційними банками Черкаської області за період 2014—2017 роки було надано кредитів на суму 54,6 млн грн. Відсоткова ставка за наданий кредит становила 18 %, повернуто 78,4 % наданих кредитів банкам, компенсація відсоткових ставок комерційним банкам із Державного бюджету становить 8,5 %.

Концентрація кредитних коштів у сильному аграрному виробництві суперечить завданням відновлення ефективної діяльності аграрного виробництва, виходу з кризи, принципу оптимізації фінансової ефективності. Водночас більшість із числа слабого аграрного виробництва, при забезпеченні потрібних умов, мають можливість досягти більшої віддачі на одну гривню вкладених кредитних коштів, аніж сильне аграрне виробництво. Для визначення негативних сторін «пропорційного розподілу» в останні роки реалізується принцип «виділення кредитних коштів ефективно працюючим господарствам».

Кошти пільгового кредитування направляються, здебільшого, у сильне виробництво, яке має можливість забезпечити повернення цих коштів.

Державна підтримка аграрного виробництва — це один із пріоритетних напрямів економічної політики в багатьох країнах світу, яку розглядають як необхідний інструмент аграрної політики держави в умовах ринку. З цієї метою застосовують гарантоване скуповування надлишків продукції за зниженими цінами, закупівельні і товарні інвестиції на ринку продовольства, специфічні форми пільгового кредитування, митне регулювання (економічне і адміністративне).

Доцільність створення дієвого механізму державної підтримки аграрного виробництва впливає зі значущості цього сектору для розвитку економіки і соціальної сфери країни. Важливість у забезпеченні життєдіяльності населення і специфіка аграрного виробництва не дозволяють йому на рівних брати участь у конкуренції з іншими галузями економіки.

Аналіз диференціації пільгового кредитування аграрного виробництва Черкаської області показав, що кошти пільгового кредитування направлялися в основному в економічно сильні райони аграрного виробництва області (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл коштів пільгового кредитування аграрного виробництва районів Черкаської області, 2014—2017 роки (тис. грн)

Райони	Роки			
	2014	2015	2016	2017
Городищенський	51,9	28,1	34,2	45,1
Драбівський	73,5	26,5	64,7	36,5
Жашківський	63,1	26,9	45,7	25,4
Звенигородський	44,6	35,4	66,8	65,4
Золотоніський	45,0	25,0	54,6	58,1
Кам'янський	53,4	26,6	33,1	33,1
Канівський	48,0	42,0	32,5	44,3
Катеринопільський	31,4	18,6	56,7	53,2
Корсунь-Шевченківський	65,1	24,9	54,2	62,1
Лисянський	50,9	29,1	46,4	56,1
Маньківський	49,1	30,9	43,2	42,1
Монастирищинський	38,8	21,2	56,5	34,2
Смілянський	43,1	26,9	43,4	40,1
Тальнівський	28,9	32,1	20,1	28,9
Уманський	20,7	10,6	27,8	30,5
Черкаський	15,9	29,4	10,7	29,6
Чигиринський	11,9	9,7	17,6	42,1
Чорнобаївський	25,9	40,2	24,3	40,2
Шполянський	14,0	32,3	18,5	39,1
Усього по області	775,2	516,4	751,0	806,1

Дані табл. 3 свідчать, що в цілому по Черкаській області у 2014—2017 рр. більше ніж 75 % пільгових кредитів було надано 11 із 20-ти районів області. Останнім районам дісталось 0,712 млн грн, або 25 % коштів. Цим же районам було

направлено близько 80 % бюджетних коштів на повернення різниці за короткостроковими кредитами. Останні отримали лише 0,3 млн грн.

Дієвим способом надходження кредитних ресурсів в аграрне виробництво є здешевлення

кредитів шляхом часткової компенсації процентних ставок за рахунок бюджетних коштів. Правовою основою здешевлення кредитів для аграрних підприємств є Порядок, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2012 року № 104 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі», яким передбачено спрямування бюджетних коштів для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів і компенсації лізингових платежів [1].

Однак чинний нині механізм кредитування аграрного виробництва не відповідає належною мірою пропонованим вимогам і завданням прискореного розвитку аграрного сектору. У цих умовах різко зростають роль і значення доступності кредиту і науково обґрунтованого сучасного інноваційного механізму кредитування аграрного виробництва, а це дозволяє подолати (нейтралізувати) чинники, що перешкоджають розвитку кредитних відносин з підприємствами цього сектору економіки в Україні. За сферою виникнення ці фактори можуть бути об'єднані у три групи.

Перша група чинників пов'язана з технологічним, соціально-економічним і фінансовим станом аграрних виробників, організацією управління, ціновою політикою держави. Друга — пов'язана з організацією і станом державної фінансової підтримки аграрного виробництва. Третя — обумовлена чинним механізмом кредитування і функціонуванням кредитної системи України.

До першої групи факторів належать такі:

- знецінення і втрата власних оборотних коштів аграрними виробниками в результаті інфляційних процесів;
- диспаритет цін (низькі ціни на продукцію аграрного виробництва і високі ціни на споживану ним продукцію) за постійного випереджаючого зростання цін на продукцію галузей промисловості і послуги транспорту (енергоносії, ПММ, транспортні, у тому числі залізничні тарифи), що перешкоджає накопиченню власних фінансових ресурсів в аграрному виробництві та обумовлює збитковість і низьку рентабельність багатьох аграрних виробників;
- втрата власних оборотних коштів агро-виробниками внаслідок втрат урожаю через стихійні лиха (несприятливі природно-кліма-

тичні фактори, загибель посівів і худоби) і брак належних виплат страхових відшкодувань;

- незабезпеченість збуту продукції споживачам за заздалегідь стабільними цінами, що дозволило б прогнозувати фінансові результати і поверненість кредиту, а також падіння виробництва в основних галузях аграрного виробництва (насамперед у тваринництві) та переробній промисловості, витіснення їхньої продукції зі стихійно функціонуючого продовольчого ринку;

- зростання безробіття, падіння доходів сільського населення, погіршення соціально-економічного стану в сукупності зумовили низький рівень забезпечення збереження виробленої аграрними виробниками продукції;

- висока, блокуюча фінансово-господарську діяльність підприємства заборгованість (термінова і прострочена) податковим органам щодо платежів до бюджету і позабюджетні державні фонди.

До другої групи факторів належать:

- недостатньо розвинена система обов'язкового державного страхування аграрними виробниками худоби та посівів;

- відсутність науково обґрунтованого механізму ціноутворення на продукцію аграрного виробництва;

- недостатність власних фінансових ресурсів у аграрних виробників і недостатня державна фінансово-кредитна підтримка.

До третьої групи факторів відносять:

- високі процентні ставки за кредитами банків, труднощі і неможливість для більшості аграрних виробників в отриманні позик за пільговими, низькими відсотковими ставками;

- відсутність у банків достатнього кредитного потенціалу для тривалого вкладення кредитних ресурсів в аграрне виробництво з тривалим кругообігом коштів, який пов'язаний із тривалим і сезонним виробничим циклом, формуванням сезонних запасів сировини, готової продукції, їхнім тривалим зберіганням до моменту переробки та реалізації споживачам;

- несвоєчасне отримання кредиту, що перешкоджає проведенню основних видів сільськогосподарських робіт в оптимальні строки.

Інноваційні процеси кредитування в аграрному виробництві мають свою специфіку. Вони відрізняються різноманіттям регіональних, галузевих, функціональних, технологічних та організаційних особливостей. Інновацією у фінансовій сфері можна вважати появу нових

банківських продуктів, які створюються для потреб аграрного виробництва та які б забезпечували стабільне і безперебійне функціонування аграрного виробництва.

Висновки і пропозиції. Ураховуючи вищевикладені проблеми, які пов'язані з кредитуванням аграрного виробництва, можна визначити такі інноваційні механізми кредитування аграрного виробництва України.

1. Інноваційний механізм і система кредитування аграрного виробництва повинна відповідати особливостям кругообігу не лише окремих виробників, а й усієї системи аграрного виробництва. Аграрне виробництво повинно кредитуватись як цілісна система, оскільки повернення кредиту відбувається після реалізації продукції кінцевому споживачеві.

2. Тісна взаємодія інноваційного кредитного механізму з фінансовою системою і фінансовим механізмом здійснення державної підтримки аграрного виробництва з використанням різноманітних інструментів підтримки виробників.

3. Потрібно ввести систему взаємопов'язаного господарського і кредитного планування, державних гарантій збуту якісної аграрної продукції за стабільним державними цінами. На їхній основі банкам можуть бути видані державні гарантії за кредитами, які повинні відповідати, в умовах антикризових заходів, основною формою забезпечення поверненості кредиту, навіть за браку або відсутності у виробників власних оборотних коштів.

4. Уніфікувати пільгові умови отримання кредитів за рахунок зниження відсоткових ставок для аграрних виробників.

5. Здійснення банківського технічного та економічного контролю за поверненістю кредиту при здійсненні основної діяльності.

Перехід до інноваційного механізму кредитування аграрного виробництва в поєднанні з ефективною державною політикою дозволить збільшити обсяги виробленої продукції та забезпечити надходження до державного і місцевого бюджетів.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі // Урядовий кур'єр. — 2012. — № 33.
2. Дьяченко Н. В. Совершенствование системы развития кредитных услуг в АПК [Электронный ресурс] / Н. В. Дьяченко, А. В. Титова // Электронный научный журнал Иркутской государственной экономической академии. — 2011. — № 4. — Режим доступа : http://com-nauka.isea.ru/files/s2/35%20%D0%94%D1%8C%D1%8F%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf.
3. Крамаренко І. С. Кредитне забезпечення аграрних підприємств: стан, проблеми, перспективи / І. С. Крамаренко // Бізнес-навігатор. — 2010. — № 3 (20) // Електронні наукові фахові видання. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Biznes/2010_3/2010/03/100321.pdf.
4. Воронкова А. А. Проблеми банківського кредитування товаровиробників в Україні / А. А. Воронкова, Л. В. Куцина // Сучасне банківництво: проблеми та перспективи розвитку. — 2009. — С. 33—37.
5. Колотуха С. М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності / С. М. Колотуха // Економіка АПК. — 2009. — № 1. — С. 89—96.
6. Замикула В. В. Напрями державної підтримки агропродовольчого сектора економіки в умовах глобалізації економіки [Електронний ресурс] / В. В. Замикула // Державне управління: удосконалення та розвиток : Електронні наукові фахові видання. — Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=258>.